

Első fejezet

*És ha az ember látta, milyen magasan hordta az orrát
az a néger – ki se tért volna az utamból, ha félre nem
taszajtom.*

MARK TWAIN: HUCKLEBERRY FINN
(FORDÍTOTTA: KOROKNAY ISTVÁN)

1926. május 26-án született az illinois-i Altonban, a Mississippi mellett. Ez a sorsszerű véletlen a nagyság ígéretét is magában hordozta III. Miles Dewey Davis számára, hiszen a történelemkönyvek szerint ez a folyó volt az a véna, amelyen a jazz nagy atyáinak vére New Orleansból Chicagóba áramlott. Mit számít, hogy a folyó a közelébe sem jut Chicagónak, a jazz mitikus geográfiájában a Mississippi a megfelelője a Liffey vagy a Styx folyónak, a Temzének vagy a Szajnának. Választóvonal a nyugati és a keleti part között, a hátországot átszelő kacskaringó. A feketék számára kapocs Észak és Dél között, a menekülés útja, és dalaikban gyakran szimbóluma egy hatalmas fajnak. A fehérek számára a folyó szintén a feketét jelképezte. Mark Twain „mulatt jellegről” beszél, és T. S. Eliot számára, aki maga is St. Louisban született, a Mississippi hol „hatalmas, barna istenség – dacos, vad és engedetlen” –, hol csupán „egy folyó, melyen négerrek, marhák hullái és tyúkretrecek sodródnak”.

Davis apja, II. Miles 1900-ban született az arkansasi Pine Bluffban egy kilencgyermekes családba, közülük hat fiú és három lány. Nagyapja, I. Miles Georgiából jött, és feleségül vette az arkansasi Mary Francest. Majd másodszor is megnősült, és Miles Ivyt, nagyapja második feleségét ismerte nagyanyjaként. Nagyapja könyvelő volt és farmer, földje az arkansasi Noble Lake-ben terült el, a Mississippi-deltától délny-

gatra. Cukornádat, görögdinnyét és kukoricát termesztett. Az ifjú III. Miles ezen a farmon töltötte nyarait nagyszüleivel, játszott két fogadott nagybátyjával (Ed és John, nagyanyja korábbi házasságából származó gyermekek, egyikük egy évvel idősebb, a másik eggyel fiatalabb, mint ő), és lovagolt azon a lovon, amit nagyapja adott neki hétéves korában. Sok más afroamerikai gyermekhez hasonlóan Miles is nagyszüleinél találkozott először a déli kultúrával. Besegített a házimunkába, hallgatta az unokatestvérei és a szomszédok által játszott népdalokat és bluest, az erdei imaházakból kiszűrődő közös fohászokat, és sétált a ligetekben, melyeket a helyiek szerint a holtak szellemei laktak.

Miles apja nem járt középiskolába. Letett egy szintfelmérő vizsgát, majd felvették az Arkansasi Baptista Főiskolára, melyet kitüntetéssel végzett el. Beiratkozott a Lincoln Egyetem fogászati előképzésére, majd jelentkezett a Northwest University fogászati karára, ahol harmadmagával tanult feketeként, és kitüntetéssel végzett mint a fogászati tudományok doktora. Az Arkansasi Baptista Főiskolán töltött évei alatt ismerkedett meg Miles édesanyjával, Cleota H. Henryvel, aki egyetlen gyermeke volt Leon és Hattie Henrynek, 1901-ben született North Little Rockban, és itt is nevelkedett fel. A fogászati tanulmányok befejezése után házasodtak össze.

Miles apja úgy tervezte, hogy a diploma megszerzése után rendelőt nyit az illinois-i Belleville-ben, de Altonban nagyobb szükség mutatkozott egy fekete fogászra, és dr. Davis, miután a városba látogatott, úgy döntött, hogy ott fognak letelepedni. Altonban mindig érezhető volt a folyó közelsége, jóllehet nagy részét töltések takarták. Ha emelkedett a vízszint, a folyó elárasztotta a közeli mezőket, és a parti fáknak is csak a csúcsa látszott ki: ilyen helyen rejtegethette Huckleberry Finn és Jim a csónakját. Altonban a dombokon nagy házak emelkedtek, a város északi oldalát pedig meredek lejtők szegélyezték: ez a látvány tárult a mélyebb vízmosásokban lakó szegényebb családok elé. A folyó menti kereskedelem egyik központja volt, régi családokkal és hagyományokkal, ahol szombatoként gazdák rótták egykedvűen az utcákat kezeslábasban, szalmakalapban és bakancsban. Alton volt a színhelye 1858-ban az utolsó Lincoln–Douglas párharcnak, és egyik megállója a földalatti vasútnak. De itt lincseltek meg Elijah P. Lovejoyt, a rabszolga-felszabadítás hívét és az Alton Observer szerkesztőjét 1837-ben.

A Davis család első gyermeke, Dorothy Mae, Altonban született 1924-ben, két évvel III. Miles előtt. Három évvel később Miles apja elérkezettnek látta az időt, hogy szolgáltatásait szájszészettel bővítsse. Így a Davis család huszonhárom mérfölddel délebbre költözött a folyó mentén az illinois-i East St. Louisba, egy jóval nagyobb városba, ahol csak egy fekete fogász praktizált. A kilátások kedvezőek voltak, azonban a városnak zavaros történelme révén még évekig kellett küzdenie a fennmaradásért.

East St. Louis, lévén kompátkelőhely Missouri államba, ígéretes fejlődésnek indult a tizennyolcadik század végén. A környék mozgalmasságának köszönhetően St. Louis kiérdemelte a „nyugat kapuja” címet. East St. Louis ártérben fekszik, a Mississippi folyó szintje alatt, azonban közelsége a folyó forgalmához, illetve a környékbeli nagy szénbányák a középnyugati térség kereskedelmi és vasúti központjává tették az 1800-as évek közepére. Az Egyesült Államokban itt volt Chicago után a második legnagyobb vágóhídi istálló- és vasúti raktártelep, olyan húsfeldolgozó cégek központja, mint a Hunter's, a Swift vagy az Armour, továbbá ide telepedett még számos vegyipari és gyáripari vállalat. A legtöbb ipari és kereskedelmi létesítmény azonban a város határain kívülre költözött, sőt egyes vállalatok saját városokat hoztak létre. Mindebből csekély adóbevétel származott, így East St. Louis 1920 körül már Amerika legszegényebb városai közé számított.

A széles utcák, nagy házak és „shotgun shack”-nek* nevezett kunyhók a Dél hangulatát idézték. A feketék által lakott területek is kisebb környékekre oszlottak: egyikük volt délnyugaton, a vágányokon túl Rush City, melynek lakosai vidékiesen éltek, háziállatokat tartottak, és még mindig olajmécesest használtak, az előkelőbb Polack Town délnyugaton, Goose Hill a vágóhídi istállók közelében és a South End. East St. Louis alapjában arkansasiak lakta vidéki város maradt. „Belvidék”, ahogy egyesek nevezték. 1900 után a város gyors fejlődésnek indult, és az East St. Louis környéki üzleti életben friss munkaerőre

* A helyiségek egy vonalban helyezkedtek el, így ha valaki egy puskával belőtt volna a bejáraton, a golyó az összes szoba érintése után a hátsó kijáraton távozott volna anélkül, hogy falat ért. (A fordító megjegyzése)

támadt szükség. Az idegen munkások és a feketék érkezése megváltoztatta a populációt délen. A vasút tömegesen vonzotta a feketéket a városba, közülük néhányan maradtak, mások továbbmentek Chicagóba vagy Detroitba. A helyi vállalatok néha sztrájktrőrként alkalmazták a friss fekete munkaerőt, ami elmérgesítette a faji ellentéteket, és 1917-re már összetűzésekre is sor került a feketék és fehérek között. 1917. május 28. estéjétől rendszeressé váltak a feketeellenes megmozdulások, s mire júliusban lecsillapodtak, emberek százai sebesültek, sérültek meg, legalább kilenc volt a fehér és harminckilenc a fekete halálos áldozatok száma, és több száz épület égett le. Rengeteg fekete húzódott a város határain kívülre, bújt meg a postahivatal alagsorában, vagy menekült át a St. Louisba vezető hídon, de feketék ezrei hagyták el végleg a várost. Felháborodás hullámmal végig az Egyesült Államokon, ami állami és szövetségi nyomozásokkal párosult. A konfliktus több fekete vezetőt is érintett, köztük W. E. B. Du Bois-t, Madame C. J. Walkert, Marcus Garveyt és Ida B. Wellst.

A nagy gazdasági válság idején számos üzlet elköltözött a városból vagy bezárt, a második világháború hadiipara által támasztott igények azonban ismét életet leheltek a városba, megöltötték frissen érkezett, olcsó munkaerővel. A népesség így 1945-ben 80 ezres lélekszámmal csúcspontot ért el, s ennek egyharmada fekete volt.

East St. Louisba költözve a Davis család először egy háromszobás lakásban lakott a fogászat mögött, a Broadwayn, a North Fifteenth Street 3. téglalapépületének második emeletén, a Daut's vegyesbolt fölött. A Fifteenth Street és a Broadway volt a feketék üzleti és társasági életének központja. Pár házzal arrébb volt a Ringside biliárdterem, a Jolly Corner söröző és egy orvos, dr. John Eubanks rendelője. Az utca túloldalán volt a Peppermint söröző és étterem. (Péntek és szombat esténként az ifjú Miles ablakánál ülve figyelhette az utcáról besűrűsödő, legkülönbözőbb zenéket.) Az egyik sarkon egy szerviz állt, a másikon egy élelmiszerbolt, mellette egy kalapos. Lejjebb az utcán volt a St. Augustine's katolikus iskola, valamint a Broadway Színház, egy görög étterem és a Southern, az egyetlen olyan szálló a városban, ahol feketék is lakhattak. Pár tömbnyi távolságra dél felé további éjszakai lokálok és templomok következtek, majd a John Robinson iskola, a Paul Lawrence Dunbar általános iskola és az O'Connors vas-

kereskedés. Valamivel messzebb dél felé házak hátsó udvaraiban még mindig csirkét, sertést vagy lovat tartottak.

A Tizenötödik utca és a Broadway lehetett East St. Louisban a feketék társasági életének központja, jóllehet nem kizárólag afroamerikaiak laktak. Jelen volt egy nagyobb örmény populáció, vegyiszítók, italüzletek, bárók és éttermek tartoztak hozzájuk. Üzleteik és otthonaik közül számos ugyanabban a tömbben volt, mint dr. Davis rendelője. A közelben elszórtan laktak még görögök és németek is. A város Missouri Avenue környékétől délre eső része nagyrészt fekete volt, az északra eső pedig fehér.

1929-ben, a család East St. Louisba költözése után csupán két évvel beköszöntött a gazdasági válság, és ugyanez év november 3-án megszületett Miles öccse, Vernon. Dr. Davis jövedelme ezzel csaknem egy időben megcsappant, mivel munkásosztálybeli páciensei elvesztették állásukat, s így nem tudtak készpénzben fizetni. „Okmánnal fizettek apámnak, azokkal a rózsaszínű segélyjegyekkel, amelyeket a kormány adott a munkanélkülieknek, esetleg a húsfeldolgozókból lopott sonkával, sajttal”, emlékszik vissza Vernon Davis. „Már elégünk volt abból a rengeteg sonkából és sajtból: sonkás-sajtos szendvics, sonkás-sajtos vagdalt, sonkás-sajtos amit-csak-el-tudsz-képzelné. Senki sem fizetett apámnak pénzzel a második világháborúig.” Akár kapott pénzt, akár nem, dr. Davis heti hat napot dolgozott, csak ritkán végzett pácienseivel kilenc előtt, mikor a gyerekek már készültek is lefeküdni.

Davisék a felső középosztályhoz tartoztak, jóllehet kezdetben nem számítottak tehetőseknek, bizonyos szintet fenntartottak az otthonukban is. Szobalányt és szakácsot alkalmaztak, és dr. Davis ragaszkodott hozzá, hogy minden ételt nyers alapanyagokból készítsenek – olyan családból jött, ahol mindenki főzött (nővére, Josephine főszakács volt a munkaügyi hivatal központjában a válság idején). Maga készítette el specialitásait – spagetti és húsgombóc, ökörszalágyagu, chili – szombat esténként, valahányszor korán ért haza. A Davis család a legfrissebb divat szerint öltözött, dr. Davis öltönyt viselt mellénnel, felesége maga tervezte és készítette bundáit, kalapjait. A gyerekek is divatosan öltözöttek. Miles évekkal később is emlékezett arra az öltözékre, melyet apja vett neki, mikor először vehetett fel hosszúnadrágot – Thom McCann cipő, sárga csíkos ing, nyakendő, szürke, kétsoros kabát, sapka és bőr pénztárca. Vernon szerint

Miles divat iránti fogékonysága édesanyjától eredt: „Mindig feltűnően öltözködött, vikunakabátot, cápabőr ruhát hordott, mindenből a legjobbat.”

Körülbelül tizenöt olyan család volt, amellyel Davisék szoros kapcsolatban álltak. Ezek közé tartozott a Hancock (egy orvos és családja), a Summer (egy jogász és családja), a Quinn (Mr. Quinn volt régebben a Lincoln középiskola igazgatója), a Miller (Mr. Miller volt a Lincoln középiskola akkori igazgatója), a Smith és a Eubank família. Ünnepekkor, például július negyedikén, a munka ünnepén vagy újévkor felváltva tartottak összejöveleteket otthonaikban. Dr. és Mrs. Davis tagja volt több társadalmi csoportosulásnak, köztük a Charleston Klubnak, és aktívan részt vettek a közösségi és egyházi életben. A vasárnap a családé volt. Misét hallgattak a St. Paul baptista templomban (ahol Nat Turner unokája, Fanny volt az orgonista), majd együtt fagyaltoztak a földszinti vegyesboltban. Néha opera-előadásra vitték a gyerekeket a Kiel hangversenyterembe. Bérletük volt, és láthatták Vladimir Golschmannt a St. Louis Szimfonikus Zenekart vezényelni, és olyan szólistákat hallgathattak, mint Rahmanyinov, Horowitz vagy Prokofjev.

Miután a család elköltözött Altonból, Dorothy és Miles kezdetben katolikus iskolákba jártak, de később állami iskolába mentek át – először a John Robinson általános iskolába, azután az Attucks általános iskolába, majd a Lincoln középiskolába. East St. Louisban a feketék iskolái alulfinanszírozottak, elhanyagoltak voltak, állandó könyv- és tanárhiányban szenvedtek, és Miles az iskolai vécék állapotát még később is úgy idézte fel, mint ami mélyen jellemző szülővárosa életére. Jóllehet az illinois-i iskolákban jogilag évekkal korábban megszüntették a faji megkülönböztetést, a fehérek és feketék továbbra is a saját iskoláikba jártak, így a Davis gyermekek mindhárman fekete iskolákba kerültek. „Mi azonban tisztában voltunk a helyzettel”, meséli Vernon. „Lehetetlen volt már megkülönbözteteni, ki a fekete és ki a fehér. Voltak olyanok East St. Louisban, akik délről jöttek, ahol nem mondták fehérnek magukat, itt mégis azzá váltak. Akadtak az iskolában kék szemű, világos bőrű és szőke diákok is, akik feketének számítottak, mivel a családjukból valaki fekete volt.”

Davisék jobban kedvelték a környéken lakó örményeket, mert úgy érezték, kevesebb bennük az előítélet, mint többi fehérben, akit is-

mertek. Miles első igazi barátja is egy örmény fiú volt, Leo, aki egy tűzvészben halt meg hatéves korában. Iskolába kerülve Miles és Vernon is beszélt kicsit örményül, de tanáraik nem hagyták őket, mivel legtöbb szó, amit ismertek, káromkodás volt. Mindhárom Davis gyerek fehérekkel barátkozott a középiskolában. Fehér szomszédai közé tartozott még Mr. Blanke, egy zsidó üzlettulajdonos, aki elbűvölte a Davis gyerekeket világiasságával és azzal, hogy hét nyelvet beszélt, amire – elmondása szerint – azért volt szüksége, hogy más országokban is boldoguljon.

Miles három éven át volt a baba a családban, és később panaszkodott, hogy Vernont viszont négyéves koráig öltöztették és dédelgették „baba módjára” úgy, hogy „a lába soha nem ért földet”, miközben anyja a nővérének, nagyanyjának és saját barátnőinek adta. Miles szerint Dorothy és barátnői úgy játszottak Vernonnal, mintha a játék babájuk lett volna, úgy mosdatták, öltöztették. Különösen anyai nagyanyja Vernon iránti elragadtatását vette zokon. Valahányszor Miles az öccsét bosszantotta, nádpálcával kapott verést. Sokszor kívánta, bár csak meghalna a nagyanyja (s mikor tényleg meghalt, nagyon megrémült, hogy esetleg ő okozta). Miles eltökélte, nem hagyja öccsét kislány módjára nevelni. Minden erejét latba vetve megpróbált férfias dolgokat tanítani Vernonnak, így baseballt és káromkodásokat – állítása szerint hiába.

A három gyermek fiatal korában közel állt egymáshoz, együtt játszottak, beszélgettek, mindig jól elváltak. Hetente többször is tehetségkutató versenyt rendeztek esténként, Vernon és Dorothy slágereket énekeltek, új figurákat dolgoztak ki olyan táncok alapján, mint a Suzy-Q vagy a Snake Hips. Miles előttük üldögélt, ő volt a direktor, a zsűri és a közönség. Ahogy idősebbek lettek, szüleik kérésére előadásokat tartottak a vendégeknek. Dorothy zongorázott, Miles trombitált, és Vernon táncolt vagy a karmesteri pálcát forgatta.

Miles szerint ahogy lassan felnőttek, szüleik túl szigorúan bántak velük, nem hagyták, hogy az utcán csavarogjanak, vagy átugorjanak a közeli biliárdtermekbe, bárókba. Ő szenvedte el a legtöbbet: „Nem hülyéskedhettem, tudtam, ha bármi rosszat teszek, apám megfojt.” A büntetések legjavát azonban anyjától kapta.